

OPĆESLAVENSKI LINGVISTIČKI ATLAS,

Refleksi jora i jera. //

OPĆESLAVENSKI LINGVISTIČKI ATLAS, Zagreb, HAZU, 2006 (2007)
THE SLAVIC LINGUISTIC ATLAS, THE REFLEXES OF JOR, JER

Od prvih je dijalektoloških proučavanja do danas ispitano mnogo hrvatskih govora, objavljeni su radovi koji opisuju pojedine karakteristike nekog govora, karakteristike koje povezuju više govora, radovi koji obrađuju pojedini govor na jednoj ili više razina sve do sintetskih monografija koje prikazuju cijelo narječje. Međutim, većina se tih radova radi pojedinačno, uglavnom istraživači istražuju sami. Rijedak je timski rad. A da bi se istražila cjelina u svim njezinim detaljima potrebno je osim na pojedinačnim i manjim raditi i na velikim projektima u dijalektologiji. U njima treba dugo vremena sudjelovati veći broj stručnjaka.

Izrada lingvističkih atlasa jedan je od najkompleksnijih dijalektoloških zadataka. Za razliku od radova koji opisuju pojedini govor ili skupinu govora, lingvistički atlas izravno prikazuje odnose među dijalektnim osobinama obuhvaćenoga jezičnog područja. Budući da se punktovi unaprijed određuju, a u svakom se zapisuju odgovori na ista pitanja po posebno sastavljenom upitniku, podatci se lako obrađuju i mogu se pregledno prikazati na kartama koje omogućuju povezivanje pojedinih punktova ili njihovo razdvajanje, npr. izoglosama ili fonovima. Podatci mogu biti iz različitih jezičnih razina. Na karti se prikazuju različiti problemi. Dogovoreni znakovi pokazuju što je zastupljeno u kojem punktu.

Iako je pojedinačnih, ali vrlo vrijednih dijalektoloških karata bilo i prije (Lukjanjenko, Ivšić...), tek se pedesetih godina 20. stoljeća sustavno počinje raditi na hrvatskoj lingvističkoj geografiji.

Tako je pri Međunarodnom komitetu slavista 1958. godine osnovano Povjerenstvo za Općeslavenski lingvistički atlas (OLA), u kojem odonda do danas rade ugledni lingvisti, slavisti, dijalektolozi, povjesničari svih slavenskih jezika. Pri akademijama znanosti i umjetnosti osnovana su nacionalna povjerenstva za izradbu OLA, koja su radila na prihvaćenim pojedinačnim zadacima. Izrađen je Upitnik OLA s oko 3 i po tisuće pitanja, koji je tiskan u Moskvi 1965. Popis jezičnih pojava objavljen u tom upitniku omogućio je skupljanje podataka na fonetskoj, fonološkoj, prozodijskoj, morfološkoj, tvorbenoj i leksičkoj razini. Kao rezultat terenskih istraživanja za OLA stvorena je kartoteka u svakom nacionalnom središtu.

Istraživanje predstavlja i interpretira golemu skupljenu hrvatsku jezičnu građu te utvrđuje lingvističke odnose između nje i paralelnih podataka iz ostalih istraženih slavenskih punktova. Na temelju toga donose se zaključci o povijesti i razvitku slavenskih jezika, o odnosima među njima, a time i o odnosu dijelova hrvatskoga jezika prema drugim susjednim i udaljenim govorima. U obliku zemljovida i komentara ti se sinkroni i dijakroni odnosi prikazuju u lingvogeografskim knjigama koje se po planu izdaju u svim slavenskim zemljama i Njemačkoj.

Pouzdana velika građa iz različitih tipova govora svih slavenskih jezika te njezina lingvogeografska interpretacija reprezentativno je izvorište komparativnih, tipoloških i jezičnopovijesnih istraživanja slavenskih i drugih europskih jezika na fonetskom, fonološkom, morfološkom, tvorbenom i leksičkom planu. Potvrđuju se, preciziraju, eventualno i revidiraju odnosi unutar pojedinih slavenskih jezika i njihovih dijelova te odnosi jednih slavenskih jezika s drugima. Predstavlja se i znanstveno interpretira hrvatska dijalekatna građa; potvrđuje se, precizira ili revidira odnos hrvatskoga jezika s drugim slavenskim jezicima i dijelovima hrvatskoga jezika s njihovim dijelovima, odnosno dijelova hrvatskoga jezika s njima.

Građa mjesnih narodnih govora interpretira se na različitim vrstama lingvističkih karata simbolima, plohama, bojama, izoglosama. Uza sve karte navode se dijalektološki zapisi iz istraženih punktova (“Građa”), potrebna lingvistička interpretacija (“Komentar”) i tumač znakova i drugih simbola na karti (“Legenda”).

Ova knjiga koju danas promoviramo, izdana u Zagrebu u izdanju HAZU, Svezak 4a (i 4b) obrađuje reflekske jora i jera u susjedstvu s *j*, prije svega u sekvencama *vj*, *bj*, *vjb*, *bjb* osobito na kraju riječi, kao i sekvenca *jb* na početku riječi. (U svesku 4b specifični su sljedovi sa sonantima r, l, m, n.)

Na 61 karti prikazani su refleksi poluglasa u različitim položajima u pojedinim riječima. Izrađene su i 4 uopćavajuće karte (Fonološki status jora, Fonološki status jera, Fonetski refleksi jora i jera, Utjecaj okruženja na refleks jora i jera. Na njima su sintetski prikazani rezultati s navedenih pojedinačnih karata. Sve karte imaju svoj lingvistički komentar u kojem su navedeni podatci o posebnostima svakoga punkta i zakonitostima koje povezuju sve govore te popis realizacija obrađivane riječi. Na temelju upitnika skupljeni su podatci o jezičnim pojavama u 850 naseljenih punktova, od čega u četrdesetak hrvatskih govora – čakavskih, kajkavskih i štokavskih – u zemlji i inozemstvu.

Akademik Dalibor Brozović, jedan od utemeljitelja OLA, jedan od onih koji su stvarali koncepciju atlasa i suradnik u izradi Upitnika OLA, urednik je ovoga izdanja. On je napisao uvodni tekst za ovaj svezak.

Na knjizi koja je pred nama radili su mnogi suradnici. Autori su karata iz mnogih slavenskih zemalja: Bjelorusije, Bosne i Hercegovine, Češke, Hrvatske, Makedonije, Poljske, Rusije, Srbije i Crne Gore, Slovačke, Slovenije, Ukrajine.

Uopćavajuće karte izradili su autori iz Hrvatske, Makedonije i Poljske.

Posebnu zahvalnost dugujemo kolegama iz Slovenije koji su dolazili u Zagreb i pomagali nam.

Dunja Brozović Rončević, tehnička urednica ovoga izdanja i ravnateljica Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, zaslužna je za to što je ovaj tom osuvremenjen novom tehnologijom, to je prvi tom OLA izdan i na drugom mediju – u digitalnom obliku.

Kao rezultat ozbiljnoga i dugotrajnoga rada koji traje već pola stoljeća izašao je do sada niz knjiga (atlasa) u Moskvi, Beogradu, Warszawi, Wroclawu, Krakowu, Skopju itd. Svezak 4a "Refleksi jora i jera" jedan je u nizu tematskih serija OLA. Izrada ovoga toma bila je povjerena Hrvatskoj, taj je međunarodno važan posao urađen na visokoj stručnoj i znanstvenoj razini, što je velik doprinos dijalektologiji, povijesti jezika, lingvistici općenito kao i ugledu hrvatske znanosti u svijetu.

Mira Menac-Mihalić

